

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ajda Raca

Dominacija standardnega jezika nad štajerskimi in panonskimi narečji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ajda Raca

Mentor: doc. dr. Milan Balažic

Dominacija standardnega jezika nad štajerskimi in panonskimi narečji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Nikdar ne boš znala... kak se vrablje na toj striji celi dan kušujejo, kak se svetlo pogledjujejo. Kak ena stara sraka po tej dvoriščej grdo kradne, grdo kradne, te pa pod vecer s kisom srakoperje pod perut spadne. Nikdar ne boš znala, kak se pijanci včasih domov bojijo, ko kakšna stara mamica sama idoč moli Devico Marijo, kak ti doli na poštiji včasih štab stoji, kak da bi ne bilo za naprej več poti. Nikdar ne boš znala, ne toga, nikdar ne boš znala, zakoj mi včasih paše takšna žmetna kmica, zakoj odpiram okna, da okoli leče nočna ptica, nikdar ne boš znala, ni toga, nikdar ne boš znala, če boš pa znala, ne boš mogla razmet.

(Lainšček 2007, 43)

Dominacija standardnega jezika nad štajerskimi in panonski narečji

V diplomskem delu se ukvarjamo s sliko slovenskih narečij, ki je zelo pestra. Naša analiza temelji na knjižnih virih, prav tako pa se poslužujemo intervjujev, ki smo jih izvedli. Našo razpravo utemeljimo na teorijah Althusserja, de Saussurea, Južniča, Stalina, Močnika, Balibarjeve, Machereya idr. Jezik opredeljujemo kot orodje medsebojne komunikacije in prenašanje vednosti. Jezik je pojem, ki je neposredno povezan s političnimi boji, in nadalje z ideološkimi ter razrednimi boji. Standardni jezik je narečje, ki ga elita določi za vladajoči jezik. Naša raziskava je slonela na prepričanju, da panonska in štajerska narečja v Sloveniji predstavljajo jezik podeželja in so nasproti standardnemu jeziku zapostavljena. Vendar skozi intervjuje, ki jih izvajamo in skozi pregled okroglih miz, ki so bile izvedene na to tematiko, dojemamo štajerska in panonska narečja kot narečja, ki pridobivajo na pomenu in moči. Ob zaključevanju diplomskega dela moramo hipotezo delno zavrnil, saj ugotavljamo, da standardni jezik ni popolnoma dominanten štajerskim in panonskim narečjem.

Ključne besede:

Jezik, štajerska in panonska narečja, standardni jezik, razredni boj.

Styrian and Pannonian Dialect Dominated By the Standard Language

In a diploma thesis, we try to create a picturesque range of slovenian dialects. Our analysis is based on book resources and interviews we performed during the research. We justify our debate according to the theories of Althusser, de Saussure, Južnič, Stalin, Močnik, Balibar, Macherey etc. Language is defined as an effective means of mutual communication and knowledge - information, understanding and skills that we gain through education or experience. Language is a concept, which is directly connected with political fights and therefore also with ideological and class struggles. Standard language is a dialect, determined by the elite and is used as the main language. Our research is based on belief that the pannonian and styrian dialect are a language of rural society and are underserved, quite opposite from the standard language. However, when performing the interviews and reviewing all kinds of debates related to this particular topic, we perceive the pannonian and styrian dialect as evolving and more and more powerful. As we conclude the diploma thesis, we have to reject hypothesis partly, because the result shows that the standard language is not completely equivalent to the pannonian and styrian dialect, when compared by their dominance.

Key words:

Language, pannonian and styrian dialect, standard language, class struggles.

KAZALO

1 UVOD	6
2 METODOLOGIJA.....	8
3. LOGIKA IN FUNKCIJA REPRODUKCIJE RAZLIKE MED URADNIM STANDARDNIM JEZIKOM IN DIALEKTI	9
3.1 JEZIK KOT MEDSEBOJNO SODELOVANJE	9
3.2 NAREČJE ALI DIALEKT	12
3.3 STANDARDIZIRAN JEZIK.....	13
3.4 JEZIK KOT NADZIDAVA IN VNAPREJ IZRABLJEN S STRANI VLADAJOČEGA RAZREDA – DA ALI NE?	14
3.4.1 STALIN.....	14
3.4.2 KNJIŽNI JEZIK JE JEZIK VLADAJOČEGA RAZREDA.....	16
3.4.2.1 JEZIKOVNA BITKA, IDEOLOŠKI BOJ, RAZREDNI BOJ.....	17
3.4.2.2 LITERATURA KOT PRODUKT IN GONILO STANDARDNEGA JEZIKA	18
4 SLOVENSKI DIALEKTI.....	22
4.1 ŠTAJERSKA NAREČNA SKUPINA	24
4.2 PANONSKA NAREČNA SKUPINA	25
5 DOMINACIJA STANDARDNEGA JEZIKA NAD ŠTAJERSKIMI IN PANONSKIMI NAREČJI?.....	27
6 SKLEP.....	30
7 LITERATURA.....	33
8 PRILOGE.....	36

1 UVOD

Jezik je orodje, s katerim se sporazumevamo znotraj svojega okolja. Odgovori na vprašanja, zakaj je jezik nastal, čemu služi in kaj je njegova funkcija, nas bodo vpeljali skozi področje jezikoslovja na področje marksizma in jezikovne bitke kot ideološkega boja. Za nas bodo zelo pomembni pojmi dialekt, standardni jezik, politični jezik, razredni boj in literatura. Pogledali bomo tudi v literaturo, ki jo opredeljujemo kot produkt standardnega jezika, hkrati pa kot njeno gonilo.

Slovenski jezik je eden izmed najmanjših slovanskih jezikov, a kljub temu najbolj razčlenjen. Zanimala nas bo raznolikost, zato bomo bolj podrobno pogledali karto slovenskih narečij¹. Pogledali bomo dialektološko zgodovino Slovenije in se posvetili tudi dejavnikom, ki vplivajo na tvorbo narečne raznolikosti. Izpostavili bomo štajersko in panonsko narečno skupino, saj je njihova različnost od standardnega jezika precej izrazita.

Za interpretacijo jezika skozi marksizem smo se odločili zaradi presoje o pomembnosti konkretnih marksističnih analiz jezika na eni strani in na splošno pomembnost družbenega področja jezika na drugi strani. Marksistična interpretacija jezika se nam zdi pri analizi jezikovnih in govornih pojavov pomembna zato, ker umešča jezik, govor in družbo v širši zgodovinski kontekst.

Zaradi pomanjkanja literature na praktičnem področju dialektov, s tem mislimo doživljanja znotraj in zunaj jezikovne skupnosti, se bomo lotili pregleda podatkov skozi intervjuje, ki jih bomo ponudili politikom, profesorjem itd. Tako bomo za zaokrožitev diplomskega dela uporabili rešene intervjuje in jih interpretirali.

Glede na že predelano literaturo postavljamo delovno hipotezo, ki jo bomo poskušali zavrniti ali potrditi skozi podrobno preučevanje literature. Predpostavljamo, da so narečja jezik nižjega, izkoriščenega razreda, standardni jezik pa jezik elite. Jezikovna vprašanja so vedno politična in se njuni povezavi ne moremo izogniti. Tako lahko razmerje med narečjem in standardnim jezikom označimo kot razredni boj oziroma govorimo o dominaciji standardnega jezika nad narečji.

---

¹ Zaradi usklajenosti skozi celotno diplomsko delo smo se odločili uporabiti termin narečje. Termin dialekt je uporabljen samo takrat, ko je del citata drugih avtorjev.

Dolenjsko narečje v Sloveniji je tisto narečje, ki je bilo izbrano za osnovo standardnemu jeziku. Območja štajerskih in panonskih dialektov so precej oddaljena od osrednje Slovenije, v kateri so vse pomembne državne institucije. Zato se tudi štajerski in panonski dialekti najbolj razlikujejo od standardnega jezika. Zaradi lažje komunikacije se narečno govoreči prilagajajo tako, da govorijo v standardnem jeziku. To počno, zaradi svoje 'drugačnosti', še posebej iz predelov štajerskih in panonskih narečij. Na tem mestu postavljamo hipotezo, katero bomo poskušali potrditi, vendar glede na analizo dopuščamo tudi možnost njene zavrnitve. In sicer, trdimo, da je obstoj štajerskih in panonskih narečij v Sloveniji v prihodnosti ogrožen oziroma povedano bolj radikalno, trdimo, da štajerskim in panonskim narečjem grozi izumrtje.

2 METODOLOGIJA

Najprej bomo pregledali teorijo jezika in razrednega boja, s čimer bomo naredili podlago kasnejši interpretaciji. Naša diplomska naloga bo temeljila na metodi opisovanja (deskripcije). (Bučar idr. 2008, 36) Interpretacijo dialektov z deskriptivno analizo bomo uporabili za pregled teorij jezika, ideološkega boja in literature kot produkta in gonila standardnega jezika. S standardnim jezikom bomo gradili na teoriji njunega medsebojnega odnosa kot razrednega boja.

Dodatno težo naši diplomski nalogi bomo dali z izvedbo intervjujev, ki bo predstavljala naš tretji del pregleda problematike odnosa med standardnim jezikom in narečji. Politološke diskusije o narečjih so namreč precej skromne in bomo zato analizo primarnih virov razširili z izvedbo intervjujev. Intervjuji so metode anketiranja, ki nam služijo kot rekonstrukcija npr. zgodovinskih dogodkov, nastajanja narečij in njihovega širjenja, ločevanja. (Bučar idr. 2008, 34) Izbrali smo fokusirane intervjuje, pri katerih bo intervjuvancem vnaprej znana tema vprašanj. Zelo pomembno je, da izberemo ljudi, ki so v razmerju med standardnim jezikom in narečji, saj so bližje problematiki in bodo njihovi odgovori najbližji empiričnemu stanju. Vsekakor morajo vprašanja služiti osnovnemu namenu, ki pa je pridobivanje informacij in njihovo razumevanje. (Bučar idr. 2008, 35) Pri izpeljavi intervjujev moramo paziti, da intervjuvancu ne vsiljujemo lastnega mnenja, saj bi s tem posredno vplivali na mnenje intervjuvancev in njihovo odkritost.

Pri izpraševanju intervjuvancev nas bodo zanimale njihove demografske značilnosti, saj je za našo analizo zelo pomemben prikaz njihovega izvora. Nadaljevali bomo z vprašanjem, ali so zaradi svojega delovnega mesta oziroma že vseh predhodnih govorili v standardnem jeziku. Povprašali jih bomo o njihovi asimilaciji v okolje standardiziranega jezika. Vprašanje, ki daje subjektiven odgovor vsakega posameznika, je vprašanje o uporabi narečij².

Vzeli bomo profil izobražencev, ki živijo zunaj okolja, v katerem so govorili v svojem narečju. To bodo politiki in profesorji, saj so njihovi kontakti širši javnosti dostopni. Njihove odgovore bomo interpretirali. Vendar le do meje, kjer lahko njihove odgovore povezujemo s teorijo, saj ne želimo preiti v ugibanje.

---

² Kje in kdaj uporabljati narečja.

3 LOGIKA IN FUNKCIJA REPRODUKCIJE RAZLIKE MED URADNIM STANDARDNIM JEZIKOM IN DIALEKTI

3.1 JEZIK KOT MEDSEBOJNO SODELOVANJE

O jeziku je mogoče govoriti v širšem in ožjem smislu. Ko govorimo o jeziku v širšem smislu, mislimo na sistem znakov. Znak je po Williamsu »koncept, ki temelji na razlikovanju med 'jezikom' in 'realnostjo'. Je vmesna pozicija med 'besedo' in 'stvarjo', ki zdaj v dostopnem lingvističnem izrazoslovju ponavlja vmesno platonsko pozicijo 'forme', 'bistva' ali 'ideje'« (Williams 2005, 122).

S tem ne mislimo konkretno človeškega govora, ampak katerikoli način komunikacije skozi neke znake. Vsako živo bitje se znotraj družbe sporazumeva in za to morajo biti sprejete konvencije, da lahko komunikacija steče. (Južnič 1983, 46) Znotraj skupnosti morajo biti dogovorjeni znaki in pravila. Bahtin in Vološinov pišeta, da so oblike znaka »pogojene predvsem z družbeno organizacijo danih ljudi in obenem tudi z neposrednimi pogoji njihove interakcije.« (Bahtin in Vološinov, 27) Pomen znaka je odvisen od socialnega okolja, služi pa kot pokazatelj subjektivnih pomenov. (Berger in Luckmann 1988, 41)

Po de Saussuru ima vsak človek sposobnost vzpostavitve jezika. Jezika kot sistema razločevalnih znakov, ki ustrezajo raznovrstnim idejam, pa naj bo to na kateri koli način. Tako dalje de Saussure razlaga o ožjem pomenu jezika kot o »konkretizaciji splošne človeške sposobnosti govora« (de Saussure 1997, 21). Razumnega govora³ je sposoben samo človek, sposobnost govora ga ločuje od živali. Po de Saussuru je govor nepogrešljiv člen človeškega jezika.

Jezik je orodje medsebojne interakcije, komunikacije z drugimi, »izraža družbene deljenosti, stratificiranost družbe in jo hkrati v njenih raznolikih delih veže v jezikovno skupnost« (Južnič 1983, 234). Oziroma povedano drugače: »jezik je instrument in pogoj skupinske vezanosti, kohezije in hkrati dejavnik ločenosti in deljenosti globalne družbe« (Južnič 1983, 234). Če ne govorimo istega jezika, se ne moremo razumeti oziroma nas ta nesposobnost ločuje od drugih, ki jezik obvladajo. Berger in Luckmann slikovito narišeta: »Samo nekaterim pripadnikom lovske družbe se je primerilo, da so izgubil orožje in so bili zato prisiljeni

---

³ Ponavljanja papig ne moremo opredeliti kot govor.

premagati divjad z golimi rokami. To zastrašujoče izkustvo lekcije iz poguma, ki prinaša plodove z zvijačnostjo in izkušnostjo, se je trdno usedlo v zavest omenjenih lovcev.« (Berger in Luckmann 1988, 69)

Tako je po Stalinu (Stalin 2005, 98) jezik orodje za sporazumevanje in orodje za boj in razvoj družbe.

Če torej trdimo, da je jezik interakcija znotraj družbe, ne moremo mimo dejstva, da je rezultat interakcije znotraj družbe izjava. In po Kržanu je izjava »družben, intersubjektivni, dialoški pojav. Določa jo neposredna družbena situacija, v kateri nastaja..., pri čemer sama situacija »vselej že« implicira celoto družbenih pogojev svoje možnosti« (Kržan 2005, 17). Komunikatorji so individuumi, ki so se znotraj družbe naučili uporabljati konvencionalne znake. Jezik ni smiseln, če nista prisotna govorec in sogovornik, ki tvori smisel povedanemu. Tako opredeljuje Močnik (Močnik 1999, 52) »idealnega interpeliranca« v varovanjsko polje kot »subjekt, ki se zanj predpostavlja, da verjame«. Jezik in njegov smisel temeljita na subjektu, torej tudi naša podoba obstaja le v očeh sogovornika oziroma skupnosti.

Ko Bahtin in Vološinov (Bahtin in Vološinov 2005, 25) govorita o besedi⁴, govorita o njeni družbeni vseprisotnosti, saj ni nobenega družbenega odnosa, kjer ne bi bilo besede. Besede, ki še niso ideologija⁵, se kažejo v družbenih spremembah, saj preden se lahko realizirajo, morajo biti izrečene. (Bahtin in Valentin 2005, 50) Beseda je okolje ideje, ki to še ni postala. Dejansko lahko ima vsaka beseda več pomenov oziroma ima znak notranjo dialektičnost, saj vladajoča ideologija določa pomen znaka oziroma pomen znaka se oblikuje glede na kontekst, v družbeni situaciji. (Bahtin in Vološinov 2005, 51)

Danes se nam zdi komunikacija z jezikom, ki ga imamo za svojega, nekaj normalnega. Pa vendar se moramo zavedati, da jezik ni pojav, ki se dogaja že od nekdaj, ampak se je nekje začel. Po Balažicu je jezik nastal pred 40.000 leti. Takrat je prišlo do pospešitve razvoja jezikov, ki je bila posledica družbene delitve dela oziroma razslojevanja družbe. Torej pojav lastnine je bil tisti, ki je zahteval komunikacijo pri razslojevanju »kaj je čigavo«. Dalje Balažic razlaga, da so imele tiste skupnosti, ki so imele boljše razvit jezik, tudi boljše možnosti za razlago in ohranjanje vednosti. (Balažic 2008a) Le-ta se je morala prenašati iz generacije v generacijo in z jezikom postane vednost prenosljiva. (Luckmann 2007, 119)

---

⁴ Ki tvori jezik.

⁵ O ideologiji bomo več govorili v delu, kjer jezikovni boj spoznavamo kot ideološki boj.

Nadalje Saleclova govori, da se oblast in vednost vzajemno implicirata, in sicer je »oblast tista, ki vedenje proizvaja« (Salecl 1993, 35).

Ko opredeljujemo jezik, se je pomembno zavedati, da jezik poteka na različnih nivojih. Tako se uporaba jezika ne loči samo glede na različne jezikovne rabe, ampak tudi na družbene in kulturne deljenosti ter ločenosti v isti jezikovni skupini. Z jezikom objektiviziramo svet, ki postane del skupinske zavesti, zavesti o pripadnosti in identiteti, ki jo je mogoče ohranjati samo z jezikom. Južnič pravi, da »tisti, ki jih veže isti jezik, z njim občujejo, so prav z jezikom povezani« (Južnič 1983, 234). Ker pa nas še posebej zanima komunikacija znotraj narečij in med njimi, je pomembno poudariti, da sporazumevanje v istem narečju pripravi sproščeno komunikacijo in druženje, saj Južnič pravi, da »jezikovno vedênje poudarja družbene in kulturne razlike med ljudmi« (Južnič 1983, 234). Jezik torej povezuje, deluje konvergentno znotraj jezikovne skupnosti in razvezuje, deluje divergentno, ko poudarja razlike določene skupnosti od drugih skupnosti.

Jezik se po Južniču razslojuje na mnogih nivojih, in sicer funkcionalno, socialno, teritorialno in glede na posameznika. Funkcionalni nivo bi morda lahko označili kot najpomembnejšega, saj se uporablja v vsakodnevni komunikaciji, kot sporočanje. Ko govorimo o socialni uporabi, mislimo na uporabo v različnih družbenih skupinah, ki imajo dokaj zaprt krog komunikatorjev. V teritorialni nivo spada naš fenomen narečij. Vsak posameznik pa tvori komunikacijo na svoj način. (Križman 1989, 97)

3.1.1 POLITIČNI JEZIK

Jezikovna vprašanja so vedno politična vprašanja in politična vprašanja so vedno jezikovna vprašanja. Jezik in politika sta neposredno povezana pojma, saj kot piše Močnik (Močnik 1983, 84) o povezavi uveljavitve naroda z uveljavitvijo narodnega jezika in narodno skupnostjo, ju povezuje prav njen jezik. To je nazoren primer političnega vprašanja, ki je izredno jezikoven. (Balažic 2008b) To je politični projekt, saj se ukvarja s političnimi vprašanji, kot so nacionalne meje, jezikovne meje itd. Ključni pojmi pri reševanju nacionalnih vprašanj so jezik, politika, država in narod. (Balažic 2008c)

Tako sta jezik in politika pomembna, če govorimo o javnih zadevah, o vplivanju nanje, o upravljanju z njimi, za delovanje političnega sistema, za delovanje v političnih strankah,

organizacijah ali tudi v politično prikritih združenjih. Kjer je ideološki boj, tam je tudi jezikovni boj. Kot piše Južnič, je jezik politike - jezik moči oziroma je jezik »nepogrešljiv instrument in dejavnik političnega boja« (Južnič 1983, 240).

Brez jezikovne udeležbe ni politične udeležbe. Če posameznik ni jezikovno pristojen, ne more biti politično pooblaščen oziroma vsaj ne more biti enakopraven in enakovreden. Jezikovna politična izurjenost pomeni le široko razsežnost družbenih odnosov. Politični vodje so že v primitivnih ljudstvih bili najboljši govorci. In kot pravi Južnič (Južnič 1983, 240), jezikovna večšina določa politično vlogo.

Pojem politični jezik lahko opredeljujemo tudi kot tak zaradi jezikovne bitke v političnih bojih. Kot pravi Južnič, retorika je postala znanost, umetnost jezika in tehnika dovršenega jezikovnega izražanja. Vsakodnevna komunikacija ne zadošča kriterijem govorništva pri nastopanju. Že Grki, kasneje Sofisti so se zavedali pomembnosti govorništva kot večšine, s katero se spretno razlaga poslušalcem oziroma kako se utemelji tudi napačno stvar in se kaj prevara. (Južnič 1983, 241)

Jezik je odvisen od produkcijskih razmerij in družbenopolitičnega sistema⁶, saj določajo vse oblike komunikacije znotraj skupnosti, tako v vsakdanjem življenju, tako v političnem življenju kot tudi v ideološki sferi. Hkrati pa tipi in oblike besedovanja določajo teme javnih polemik. (Bahtin in Vološinov 2005, 25)

3.2 NAREČJE ALI DIALEKT

Stane Južnič se v svoji knjigi Lingvistična antropologija spominja svoje drugačnosti zaradi narečnega govora, in sicer piše (Južnič 1983, 10)

Otroci smo vztrajno govorili kostelsko. V Ljubljani pa seveda ni moglo biti takojšnje spremembe, materin jezik je prišlec prinesel s seboj. Nemalo sošolcev se je razveselilo zabave, ki jim jo je ponudil nebogljenček čudnega žlobodranja. Za večino in še za marsikaterega učitelja po vrhu ni bilo dvoma, da nenavadni jezikovni spodrsaljaji kažejo na manjvrednost, nedoučenost, morda celo duševno zaostalost, vsekakor pa se jim je tako jezikovno vedénje dozdevalo kot neka posebna vrsta butalstva.

---

⁶ Družbenopolitičnega sistema, ki je odvisen od aktualnih produkcijskih razmerij.

Primož Trubar je prvi zapisal »slovenščino« oziroma je uporabil dolenski dialekt pri zapisovanju slovenskega jezika. Tako predpostavitev kot zapis sta ključni stopnji selekcije narečij pri oblikovanju standardnega jezika. Tako Balažic (Balažic, 2008a) opredeljuje nadaljnje stopnje oblikovanja standardnega jezika, in sicer deskripcija, kodifikacija⁷, elaboracija⁸, implementacija in akceptualizacija⁹, ekspanzija¹⁰ in evalvacija¹¹ jezika.

Južnič (Južnič 1993, 58) izpostavlja fazo zapisa jezika kot zelo pomemben proces, saj je to »izrazit mejnik ne le v kulturnem razvoju sploh, marveč v ločevanju raznih vrst jezika prav v kulturnem smislu«. Pisan jezik postane jezik norm in pravil oziroma ima pogoj za nastajanje standardnega jezika. Brez zapisa narečje ostane samo narečje.

Ko narečje postane standardni jezik, ne more ostati popolnoma isti, kot je izvoren. Vanj se pomešajo prvine tudi drugih narečij. Kot pravi Južnič (Južnič 1983, 55) o fenomenu standardnega jezika, da »med sorodnimi, včasih pa močno jezikovno oddaljenimi in med seboj že nerazumljivimi regionalnimi govoricami nastane iz ene od takih govoric s kulturnim in zlasti političnim prestižem in močjo ovenčani jezik.«

3.3 STANDARDIZIRAN JEZIK

Standardni jezik je narečje, ki se je povzdignilo nad ostala narečja. De Saussure pravi, da »z nekakšno tiho konvencijo izberejo eno izmed obstoječih narečij in iz njega naredijo sredstvo za vse, kar zadeva narod v celoti« (de Saussure 1997, 218). Ob nastajanju nacionalnega jezika izberejo jezik najbolj civilizacijsko napredne pokrajine ali jezik pokrajine, ki ima hegemonijo moči v državi ali, ki ima sedež oblasti itd (de Saussure 1997). Zato nas ne preseneča dejstvo, da so vse državotvorne institucije v območju, od koder standardni jezik izvira.

Ko neko narečje postane standardni jezik, se načeloma ta v celoti ne uporablja kot govorni jezik, razen takrat, ko postane sredstvo jezika v globalni družbi, v jezikovni skupnosti. Tako Južnič govori da »člani take skupnosti naj bi se odrekli drugim in drugačnim jezikovnim

---

⁷ Normativni slovarji, piše se gramatika in pravopis. Slovenska udeleženca pri kodifikaciji slovenskega jezika sta Metelko in Bohorič.

⁸ V kateri se jezik usposobi za komunikacijo, saj je jezik instrument jezikovne skupnosti.

⁹ Točka, na kateri postane dialekti standardni jezik, spodoben jezik za uporabo.

¹⁰ Širitev, kultivacija jezika s širjenjem po vsej državi. Postane univerzalni jezik, v njem se pišejo knjige, v njem se poučuje – postane hegemon.

¹¹ Faza vrednotenja, spreminjanja jezika, nadaljnji razvoj jezika.

rabam v korist standardnega jezika, ki ga varujejo in zavarujejo slovnice in le-te so pomemben dejavnik izobraževanja« (Južnič 1993, 58-59).¹²

Vendar standardni jezik kot tak ni materni jezik vsakega posameznika. Materin jezik je tisti jezik, v katerega smo rojeni in vzgojeni. Skupnega, standardiziranega jezika pa se moramo skozi izobraževalni sistem naučiti. (Južnič 1993, 50) Tako Slovencem, ki živijo zunaj državnih meja Slovenije, njihov jezik ni standardni jezik, ampak narečno obarvan domač jezik. Ta jezik prenašajo na svoje potomce in v tem jeziku se piše tudi umetnost znotraj in zunaj meja.

Pa vendar Južnič opredeljuje standardni jezik kot »skupen jezik, ki je jezik nad narečji ali dialekti v isti jezikovni skupnosti« (Južnič 1993, 59) in predstavlja odpravljanje razlik. Funkcije standardnega jezika so po Južniču združevalna znotraj jezikovne skupnosti in hkrati ločevalna med skupnostmi, prestižna vloga v odnosu na podstandardne ali nadstandardne rabe in referenčna funkcija, saj »jezikovna raba določa identiteto in status« (Južnič 1993, 59).

3.4 JEZIK KOT NADZIDAVA IN VNAPREJ IZRABLJEN S STRANI VLADAJOČEGA RAZREDA – DA ALI NE?

3.4.1 STALIN

Stalin v svojem teoretiziranju o jeziku postavi tri hipoteze (Stalin 2005, 97), ki vidijo marksizem nekoliko drugače od ostalih avtorjev in pravi, da je »jezik kot sredstvo sporazumevanja zmeraj bil in bo enoten za družbo in skupni jezik vseh članov družbe«, da »obstoje dialektov in žargonov ne zanika, temveč potrjuje obstoj občega ljudskega jezika, saj so mu podrejeni in predstavljajo odklon od njega« in da »je formula o »razrednosti« jezika povsem napačna in nemarksistična«.

Po Stalinu (Stalin 2005, 88) jezik ni nadzidava¹³, saj se oblikuje skozi vse baze, sisteme, skozi zgodovino. Po Stalinu jezika ni ustvaril en razred, ampak je nastal skozi mnoge generacije in je produkt celotne družbe. Po njegovem mnenju jezik ne služi enemu razredu, ampak

---

¹² Na tem mestu velja opozoriti na že izpostavljen pomen zapisa narečij. Brez izobraževanja tudi ne pišemo in ne beremo.

¹³ Kot bodo to veljalo za avtorje v nadaljevanju.

komunikaciji med vsemi razredi družbe. Ravno zaradi tega je bil jezik sprva obči jezik, je bil enoten.¹⁴ Razlaga Stalina nam pojasni, zakaj se med spreminjanjem političnih režimov ne spreminja jezik, se pa spreminja njegovo besedišče in slovnica.¹⁵ Tako kot jezik služi vsem sistemom, služi tudi vsem razredom, tako izkoriščevalcem kot izkoriščenim. Če ločimo literaturo od jezika in jo opredelimo kot produkt jezika in ideologije, lahko sklepamo, da pa literatura¹⁶ je nadzidava, saj se način pisanja v literaturi spreminjajo skozi sisteme in režime. Tako vsako literarno obdobje v zgodovini piše svoje zvrsti literature.

Kot smo že omenili in pišemo še kasneje, rodovni in plemenski jeziki niso poznali različnih nivojev znotraj jezika, ampak je jezik služil zgolj za enakovredno služenje vsem razredom.¹⁷ (Stalin 2005, 91) A ljudje oziroma različni družbeni razredi niso ravnodušni do jezika ter ga poskušajo izkoristiti in si ga prilagoditi, še posebej višji sloji. Vendar Stalin zagovarja marksizem s pogleda, da narečij in žargonov ne moremo opredeljevati kot jezike, saj so odklon od standardnega jezika in so obsojeni na stagnacijo. Stalin na tem mestu opozarja, da je že Marx govoril, da so »buržuji s svojo trgovinsko leksiko izpridili enotni narodni jezik, da imajo buržuji skratka svoj trgovinski žargon.« (Stalin 2005, 93)

Vendarle pa Stalin v pismu Tovarišu Sanžejevu (v Stalin 2005, 111) govori, da »lahko nekateri krajevni dialekti v procesu nastajanja narodov postanejo osnova narodnih jezikov in se razvijejo v samostojne narodne jezike.« Za ostale dialekte znotraj narodne skupnosti pa pravi, da »izgubijo svojo samobitnost, se v te jezike iztekajo in v njih izginjajo« (Stalin 2005, 111).

Kar je pomembno pri Stalinu, je to, da razredni značaj nadzidave ne pomeni razrednega jezika, saj so vsa narečja podrejena standardnemu jeziku. (Stalin 2005, 95) Stalin zanika razrednost jezika, govori pa o dialektih, ki zanj niso jezik, ampak so odklon od jezika. Poudarja, da marksizem zagovarja družbenost jezika, kljub temu da znotraj družbe obstajajo protislovja.

---

¹⁴ Več o enotnosti jezika govorimo v delu o štajerskih narečjih.

¹⁵

¹⁶ Kot jo opredeljujejo Ferretter, Balibarjeva in Macherey.

¹⁷ Ko govorimo o času plemenskih družb, pa ne moremo govoriti o enotnem jeziku zaradi dejstva, da so plemena ustvarjala svoje jezike daleč narazen in niso poznala nenehnega sodelovanja med seboj.

3.4.2 KNJIŽNI JEZIK JE JEZIK VLADAJOČEGA RAZREDA

Tudi znotraj istega jezika obstajajo različne ravni jezika, katere zaznamujejo razlike v družbeni moči, kulturni veljavi, statusu, vlogah itd. In enako velja za politični jezik, saj ima sodelovanje v politiki tudi jezikovne razsežnosti in je po besedah Južniča politična pooblaščenost »hkrati jezikovna pristojnost« (Južnič 1983, 234).

Do razrednega boja prihaja na dveh ravneh. In sicer, govorimo lahko o reprodukciji jezikovnih razlik in reprodukciji hierarhizacije jezikov.

Po Južniču je jezik »eden od načinov, kako se posameznik družbeno identificira, je indikator njegovega mesta, statusa in vlog v družbi« (Južnič 1983, 235). Družbene razlike imajo jezikovni izraz in jezik označuje, kaže na družbene kategorije. Torej lahko povzamemo, da so družbene razlike in jezikovne razlike sorazmerne. Kot piše Južnič, »elita praviloma goji jezikovno distanco, kajti v njej je obeležje njene vzvišenosti« (Južnič 1983, 238) oziroma kot pišeta Bahtin in Vološinov: »Vladajoči razred poskuša ideološkemu znaku dodeliti nadrazredni, večni značaj, zadušiti ali zatreti boj družbenih vrednotenj, ki poteka v njem« (Bahtin in Vološinov 2005, 30).

Primer povezave med jezikovnimi in družbenimi razlikami so sužnji, ki so vedno govorili drugače kot gospodarji. Ta razlika med sloji je še posebej vidna v delu Janeza Vajkarda Valvasorja v primeru dvojezičnosti oziroma trojezičnosti, v katerem piše o nastajanju jezikovne hierarhije, in sicer: »Vendar vladata prav povsod dva jezika, namreč slovanski in nemški. Le-ta pa je v rabi večinoma le pri plemičih in izobražencih; tudi vse pravne zadeve se vodijo v nemščini, vsi spisi in pisma se pišejo v tem jeziku. Slovanščino pa uporabljajo kmetje in drugi preprosti ljudje« (Rupel 1977, 111). Prav tako je bila Slava Vojvodine Kranjske napisana v nemščini. Pripadniki vladajočega razreda pa so takrat morali znati še latinsko, kar je določalo najvišjo stopnico družbene pripadnosti. (Južnič 1983) Tujost besed deluje manipulativno s strani vladajočega razreda naproti podrejenim, potrjuje močno oblast.

Fevdalni sistem je poznal velike razlike tako v družbenih razmerah kot tudi jezikovnih. Z nastopom kapitalizma šolski sistem uči jezika tudi manj izobražene in bolj enostavne ljudi. S tem ljudi povezuje, a hkrati si postavlja steber standardnega jezika, ki stoji nasproti jeziku ljudstva, torej narečju. Tako se oblikujejo nacionalni jezikovni standardi. Razlike med različno situiranimi ljudmi se tudi znotraj kapitalizma niso premagale, so se pa nekoliko zmanjšale. (Južnič 1983)

Enako kot so aristokrati svoj jezik povzdigovali z jezikovno izbranostjo, se dogaja še danes. Oblikovali so »vladajoči jezik« oz. kot pravi Južnič (Južnič 1983, 236): »tak jezik se seveda kot vse, kar je ideološki plašč in racionalizacija razredne dominacije, prikazuje ne le kot jezik nadzora, moči in v polnem smislu kot politični jezik. Pripisejo se mu izjemne kulturne vrednote, obvelja kot neka dragocenost, ki jo je treba z vsemi silami negovati in varovati« (Južnič 1983, 236). Vladajočemu jeziku, v našem primeru standardnemu jeziku, je dovoljeno govoričenje¹⁸, izmišljevanje novih, nerazumljivih besed.

3.4.2.1 JEZIKOVNA BITKA, IDEOLOŠKI BOJ, RAZREDNI BOJ

Južnič in Althusser označujeta jezik kot »ideološki plašč«. Nižji razredi so, tako kot vse ostale ideološke norme, prisiljeni upoštevati tudi jezik in svojo pristnost zamenjati z naučenim, čeprav pravi Koletnikova, da se umetnost piše v maternem jeziku, saj v njem razmišljamo in globljih čustev ne moremo izražati skozi nekaj izposojenega. (RTV SLO 2008)

Jezikovna bitka je po Južniču hkrati razredni boj. Podrejeni svoj jezik (v našem primeru narečje) poudarjajo oziroma poudarjajo svojo neodvisnost, za privilegirane pa je njihov predelan, izdelan jezik »posest, imetje, ki ga uporabljajo...zoper neprilegirane« (Južnič 1983, 236).

Videz superiornosti standardnemu jeziku daje zapletenost jezika, saj se s tem oblast počuti bolj izobrazena nasproti ostalim narečjem. Učitelj ima oblast nad učencem, ko ga uči jezika. Najizrazitejši primer je primer znanstvenih besedil, saj jih bralci večino sploh ne razumejo in tako ostane znanstveni jezik - jezik elite, hkrati pa s tem, ko bralci ne razumejo znanstvenega jezika, ne razumejo tudi mišljenja znanosti, se nanje ne prenese vednost. (Balažic 2008a) Dalje Južnič (Južnič 1983, 237) piše, da »ti znanstveniki «s svojimi posebnimi besedami in simboli« komajda zmorejo komunicirati »celo z drugimi znanstveniki zunaj svojega področja«, ki pač uporabljajo neki drugačen profesionalni jezik. Še težje pa seveda razložijo svoja odkritja in početja širši javnosti«.

Južnič fenomen znanstvenega jezika razlaga kot namerno jezikovno ločenost, ki v večji meri le določa družbeni status. Podeljujejo se mu lastnosti posvečenosti, poklicanosti in pooblaščenosti. Znanost je nadomestila magijo iz preteklosti. In Galbraith (v Južnič 1983,

---

¹⁸ O tem smo že govorili v poglavju o nastajanju standardnega jezika.

238) ravno govori o sorodnosti magičnega in znanstvenega jezika, saj oba s svojimi »profesionalnimi« besedami zabrišeta luknje neznanja.

Tudi slovenske univerze so učile in visoko cenile jezikovne veščine. Če si izposodimo Althusserjev termin ideološkega aparata, lahko opredelimo učenje jezikovnih veščin kot močan del ideološkega aparata, še posebej, ker mislimo na učenje političnega jezika. Ideološki boj in v njem jezikovne bitke so najbolj izraziti v času razrednih bojov. Le-ti pišejo stare termine in jim dajejo nov pomen - kot smo rekli, je jezik tudi razdruževalen dejavnik.¹⁹ (Althusser 1980, 42)

Jezikovne razlike med razredi se poudarjajo v močno deljenih razrednih družbah. Oblast tvori jezik, ki večini ni razumljiv z različnimi frazami, ki jih ni mogoče razložiti v splošni komunikaciji. France Novšak (v Južnič 1983, 249) tako piše o besedah, »ki ne padajo na rodovitna tla, ker so presuhe, dvoumne, neprepričljive in prazne. Presuhe zato, ker v njih ni človeškega ognja in posluha; dvoumne zato, ker se iz dneva v dan neizpolnjene ponavljajo; prazne, ker le zahtevajo in ničesar ne dajejo.«

3.4.2.2 LITERATURA KOT PRODUKT IN GONILO STANDARDNEGA JEZIKA

Literatura ima ideološko obliko zato, ker potekata vzporedno dva procesa, in sicer reprodukcija jezikovnih razlik, ki se odvija skozi ideološke aparate, obenem pa se reproducira hierarhizacija jezikov. Literatura, o kateri govorita, se piše v standardnem jeziku, saj standardni jezik velja za večvrednega, čistejšega itd. Ravno zaradi tega lahko opredelimo jezik kot ideološko obliko. Tudi Močnik govori o slovstveni ideologiji in pravi: »literatura je zanjo najvišja sfera narodove duhovne dejavnosti in hkrati azil, ki se vanj zateka preganjana ali preplašena politika« (Močnik 1983, 15). V nadaljevanju bomo pogledali fenomen literature skozi dela Althusserja in njegovih kritikov.

Literatura, s tem mislimo na umetnost pisanja²⁰, ni umetnost brez podlage, imaginarna dejavnost z veliko domišljije. Literatura je proizvod neke družbene prakse. Balibarjeva in Macherey pravita, da je »proizvod odseva« socialnega življenja oziroma sistem družbenih

---

¹⁹ Se nanašamo na opombo 12.

²⁰ Skozi materializem je opis literature kot umetnine dopustna le takrat, ko vidimo »umetnino« kot nujno iluzijo, ki je del literarne ideologije, ki spremlja literarno produkcijo.

praks. Avtorja jo opredeljujeta na »raven ideoloških superstruktur²¹ kot »ideološko obliko« med drugimi ideološkimi oblikami, kot obliko, ki ustreza neki bazi zgodovinsko določenih in preobraženih družbenih produkcijskih razmerij in ki se zgodovinsko povezuje z drugimi ideološkimi oblikami. (Balibar in Macherey 1980)

Balibarjeva in Macherey pišeta o razmerju med literaturo in zgodovino. Pravita, da na razmerje med literaturo in zgodovino ne smemo gledati kot na nekaj zunanjega, na zunanji boj. Ta odnos je rezultat notranjega razmerja oziroma kot pravita Balibarjeva in Macherey (Balibar in Macherey 1980, 245) kot "«razvoj oblik notranjega protislovja». Literatura in zgodovina se prepletata in povezujeta. Ta notranja povezanost opredeljuje literaturo kot ideološko obliko.

Ideološke oblike po Balibarjevi in Machereyu niso le sistemi idej ali diskurzov, ampak so del zgodovine in delujejo v praksah, ki potekajo v družbenih razmerjih in jih je Althusser poimenoval ideološki aparati države. Althusser je s pojmom ideološki aparati države mislil »neko določeno število realnosti, ki se neposrednemu opazovalcu kažejo kot jasne in specializirane institucije.« (Althusser 1980, 51). Zelo pomemben med ideološkimi aparati države (med verskim, družinskim, pravnim, političnim, sindikalnim, kulturnim ideološkim aparatom) je po Althusserju šolski ideološki aparat države. Oziroma zanj celo pravi, da je »prav šolski ideološki aparat tisti ideološki aparat države, ki je po hudem političnem in ideološkem razrednem boju proti staremu vladajočemu ideološkemu aparatu države prišel na vladajoči položaj v zrelih kapitalističnih formacijah.« (Althusser 1980, 58). Standardni jezik se poučuje v izobraževalnih ustanovah in zato se ne more izogniti jezikovnim praksam znotraj ideoloških aparatov države. Prav tako literature po Balibarjevi in Machereyu ni mogoče ločiti niti od določenih jezikovnih praks niti od šolskih praks. Tako smo utemeljili literaturo kot zgodovinsko in družbeno realnost.

Nujnost šolskega ideološkega aparata je v tem, da jo oblast predpostavi kot nujen del šolskega sistema, kjer se skrbi za leposlovne učinke jezika. Le-ti so nujni, da se, kot pišeta Balibarjeva in Macherey, "buržoazna ideologija reproducira kot vladajoča ideologija" (Balibar in Macherey 1980, 246). Literatura je podvržena jezikovni, šolski in imaginarni določitvi.

---

²¹ Prevod: nadzidav.

Balibarjeva in Macherey pišeta, da je »skupni jezik kot nacionalni jezik²², ki je povezan s politično obliko, univerzalistično obliko »buržoazne demokracije«, rezultat posebnih zgodovinskih razrednih bojev« (Balibar in Macherey 1980, 247). Opozarjata, da je cilj standardnega jezika proizvodna univerzalne oblike, ki služi lažji komunikaciji.

Do dominacije buržoaznega razreda pride preko ekonomske, politične in ideološke dominacije. Zato prevlada buržoaznega razreda ne izhaja le iz preobrazb, katere so rezultat kapitalističnega produkcijskega načina v družbeni bazi, ampak je pogoj korenita preobrazba ideoloških razmerij, t.i. družbene nadzidave. (Balibar in Macherey 1980, 247) Avtorja ta proces imenujeta tudi buržoazna "kulturna revolucija", v kateri ne pride samo do spremembe ideologije, ampak da se vladajoča ideologija realizira v novih ideoloških aparatih države in odnosih med njimi. Šolski ideološki aparat države je nedvomno podrejen vladajoči ideologiji.

Balibarjeva in Macherey govorita o družbenih protislovjih v šolskem ideološkem aparatu države, in sicer govorita o sožitju dveh protislovnih aparatov ali omrežjih. V šolstvu obstajata dve stopnji oziroma omrežji. Avtorja govorita o osnovno-poklicnem in srednje-višjem omrežju. (Balibar in Macherey 1980, 248) Takšna delitev vzgojno-izobraževalnih ravni, v družbi, ki temelji na nakupu in prodaji individualnih delovnih sil, teži k reprodukciji razlik med družbenimi razredi, hkrati pa teži k enotnosti, ko zagovarja buržoazno ideološko dominacijo. A ves čas izobraževanja se ideološka dominacija realizira kot jezikovna razdelitev. Šole učijo skupen jezik, njihova delitev na osnovno-poklicno raven in na srednje-višjo raven pa predstavlja protislovje med različnimi praksami istega jezika. Osnovno-poklicna raven uči elementarnega jezika²³, v srednjih in višjih šolah pa učijo knjižni jezik. Glede na to se nadalje razvija protislovje med šolskimi praksami, kasneje pa protislovje med ideološkimi praksami, družbenimi praksami. Torej, avtorja govorita o neenakem, protislovnem razmerju do iste, vladajoče ideologije.

Ferretter (Ferretter 2006, 126) piše o literaturi kot o »napredni« obliki jezika. Le-ta predstavlja superiornost, reproducira dominantnost izkoriščevalskega razreda²⁴. Takšna vloga v reprodukciji dominantnosti izkoriščevalskega razreda igra materialno funkcijo jezika.²⁵ Vendar je Stalin v času svoje znanosti (v Balažic 2008b) govoril, da jezik ne more biti že v

---

²² Pričujoče diplomsko delo razume termin nacionalni jezik kot standardni jezik.

²³ V delu se Balibarjeva in Macherey naslanjata na francoščino, standardni jezik v Franciji.

²⁴ Ferretter piše na primeru Francije in francoskega jezika.

²⁵ Torej, na njo ne gledamo kot na umetnost.

naprej razreden (standardni jezik na strani izkoriščevalskega razreda), lahko pa je izrabljen s strani posameznih razredov²⁶.

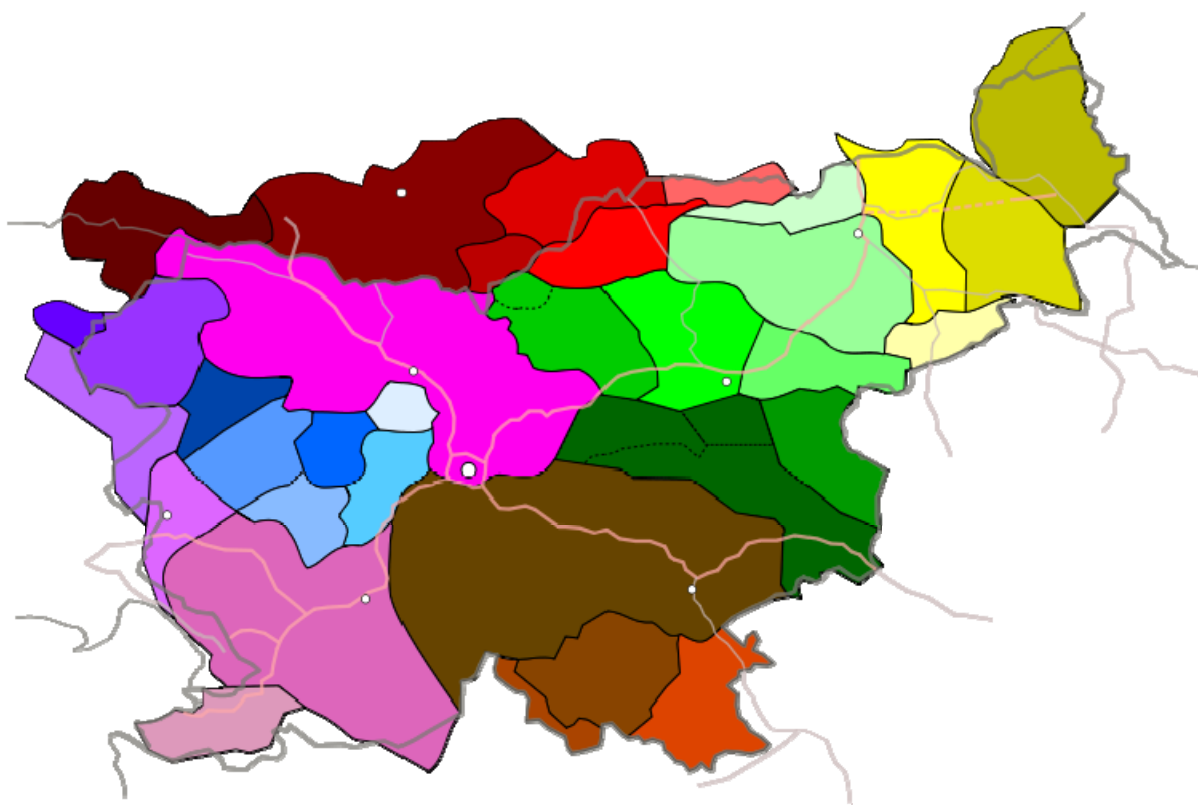
---

²⁶ Več o Stalinovi teoriji že zgoraj.

4 SLOVENSKI DIALEKTI

V prvem delu vsebinskega dela diplomske naloge smo napisali izpoved avtorja o manjvrednem odnosu prebivalcev notranje Slovenije do prebivalcev oddaljenih pokrajin, v katerih je dialekt precej drugačen od standardnega jezika. Po Logarju (1993) je slovenski jezik eden najmanjših slovanskih jezikov, vendar je kljub temu narečno najbolj razčlenjen med njimi. Po klasifikaciji Frana Ramovša (v Logar 1993) pozna slovenski jezik sedem narečnih skupin, (glej Sliko 4.1) in sicer koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjsko, dolensko, štajersko in panonsko narečno skupino.

Slika 4.1: Zemljevid slovenskih narečij²⁷

Vir: Dobrodošli v Sloveniji. (30. oktober 2009)

Takšna raznolikost je po besedah Logarja »rezultat več kot tisočletnega razvoja, ki so ga usmerjali mnogi znotraj- in zunajjezikovni dejavniki, od katerih nekatere samo slutimo«

²⁷ Legenda zemljevida slovenskih narečij: rumena barva-panonska narečna skupina, zelena barva-štajerska narečna skupina, rjava barva-dolensko narečna skupina, vijolična barva-primorska narečna skupina, modra barva-rovtarska narečna skupina, roza barva-gorenjska narečna skupina, rdeča barva-koroška narečna skupina.

(Logar 1996, 3). Koletnikova govori o razlogih za slovensko narečno raznolikost, in sicer, da so ti zgodovinski, geografski in jezikovni. Prvi in eden najpomembnejših je po Logarju (Logar 1993, 2) naselitev Alpskih Slovanov od severa preko Karpatov in od jugovzhoda ob Savi in Dravi navzgor. Ta dvojnost smeri naselitve je bila vzrok za najstarejšo narečno členitev slovenskega jezika v 12. in 13. stoletju. Hkrati je bila druga pospeševalka narečne členitve širitev značilnosti, ki so se govorile na današnjem hrvaškem in srbskem območju. Te širitve oziroma značilnosti niso takoj in enako zajele celotnega slovensko govorečega ozemlja, temveč samo njegov lažje dostopen jugovzhod, saj so se upočasnile zaradi medsebojnega občevanja razširile le s težave in zamudo ob Pohorju, Savinjsko-Kamniških Alpah, Karavankah in Julijskih Alpah. (Logar 1993, 2)

Slovensko ozemlje je doživelo zgodnjo upravno-politično razdelitev, prav tako so se cerkve delile na prafare in fare. To je delilo ljudi, saj so se zbirali ob političnih in cerkvenih dogodkih znotraj upravno-političnih enot in znotraj prafar in kasneje far. Ta dva dejavnika sta narečno členitev slovenskega jezika pospeševala in po svoje oblikovala narečja in govore. (Kenda Jež 2006, 23).

Od 14. stoletja dalje na narečno členitev vplivajo tudi medsebojni stiki med osnovnimi, precej razločujočimi se narečji. S tem procesom so začeli nastajati prehodni govori. (Logar 1993, 2)

Prav tako je v 11. in 12. stoletju slovensko ozemlje postajalo področje kolonizacij z neslovenskimi prebivalci, zlasti Bavarci, Korošci in Tirolci. Nastajali so otoki neslovenskega prebivalstva znotraj slovenskega. Kljub temu da se je to prebivalstvo poslovenilo, so ostali sledovi njihove prvotne govorice kot narečne posebnosti. (Kenda Jež 2006, 23)

Globoko se je vtisnilo v slovenski jezik sosedstvo slovenskega jezika z neslovenskimi jeziki oziroma narečji, torej z nemškim, furlanskim, italijanskim in madžarskim, ki je stalen pospeševalec narečne členitve (Logar 1993, 2) ter razvojno zaostajanje obrobnih in hitrejši razvoj prometno bolj razgibanih področij.

Turški vpadi so tudi eden izmed dejavnikov, zaradi katerega se je prebivalstvo Bele krajine umikalo na sever, nadomestili pa so jih begunci s hrvaškega in srbskega ozemlja. Tako je Bela krajina področje govorov, v katerih so pomešani slovenski ter srbski in hrvaški jezikovni elementi. (Kenda Jež 2006, 23)

Reliefna pestrost vpliva na razvoj različnih narečij oziroma je kar najpomembnejši pospeševalec narečne členitve. Gore, močvirja in neprehodni gozdovi so na primer preprečevalci stikov, reke pa združevalni. (RTVSLO 2008, 9-10)

Koletnikova ohranjanje narečij povezuje z zavestjo o pripadnosti narodu in meni, da so med drugim narečja tista, ki bodo ohranila slovenski jezik in govori: »tam, kjer se narečja ohranjajo, pomeni, da ostaja zavest pripadnosti. Vedno je tako, da Slovenci smo spoštovani v svetu. Tudi zaradi jezika, ki smo ga ohranili" (RTVSLO 2008, 11). Narečja se po besedah Koletnikove ohranjajo zaradi uporabe slovenskega jezika in slovenske besede se zunaj slovenskih meja ohranjajo ravno v narečjih. Različice slovenskega jezika so tiste, ki so ljudem zunaj meja materni jezik. Zato se tudi ohranja zapisovanje narečij in njihova uporaba v literaturi, umetnosti itd. (RTVSLO 2008)

Drugačnost dialektov se opazi še posebej blizu meja države. Po besedah Logarja so velike razlike med besednim zakladom in skladnjo osrednjih in obrobnih slovenskih narečij, ki se bogatijo z izposojenkami, kalki in skladijskimi obrazci iz nemških, furlanskih, italijanskih in madžarskih narečij. Zato velja za Slovenijo zaradi njene velike narečne členjenosti, da bi se ljudje s teh oddaljenih narečnih področij brez naučenega znanja slovenskega jezika med seboj le s težavo sporazumevali. (Logar 1993, 2).

Podrobneje bomo pogledali štajersko in panonsko narečno skupino. Ti se, kot vse druge narečne skupine, delita na manjša narečja in govore. Vseh narečij lingvisti ne morejo slišati, popisati, zapisati in preučiti, saj se dogaja, da ima vsaka vas svoj govor.

4.1 ŠTAJERSKA NAREČNA SKUPINA

Ozemlje slovenskih štajerskih narečij je sorazmerno obsežno. Na zahodu mejijo na gorenjsko, na severu na koroško, na severovzhodu na nemške štajerske govore, ob Muri na prekmursko narečje, od Mure do izliva Sotle v Savo na hrvaške kajkavske govore, na jugu ob Savi pa na vzhodnodolenjske govore. (Logar 1996, 392)

Njihova velikost in oblika se je izoblikovala skozi stoletja dolge političnoupravne in cerkvenoupravne meje, ki so segale do naravnih zemljepisnih mej, do gorovij, hribovij in rek. Tako Gorenjce od Štajercev v narečnem pogledu še danes deli kranjsko-štajerska deželna

meja, potekajoča od Kamniških planin v jugovzhodni smeri na Zasavsko hribovje. Tudi nekdanja štajersko-koroška deželna meja je v bistvu še danes meja med štajerskimi in koroškimi govori v dolinah Meže, Mislinje in Drave in njihovih pritokov, čeprav se je vsaj na dravskem področju že davno spremenila. Mura, ki deli štajerske govore od prekmurskih, je bila prav tako dolgo politična meja med avstrijsko Štajersko in madžarsko državo. Zgornjesavinjsko štajersko narečje, ki se stika z gorenjščino kamniške okolice, se je razvilo na ozemlju benediktinskega samostana v Gornjem Gradcu. Cerkvenoupravna meja je tako postala tudi meja med govori dveh narečij. (Logar 1996, 392).

Štajersko ozemlje se najprej deli na severno in južno narečje. To je ozemlje, na katerem se po Logarju in Ramovšu govori šest narečij z mnogimi krajevnimi govori, in sicer zgornjesavinjsko narečje in solčavski govor, srednjesavinjsko narečje, srednještajersko narečje, kozjansko-bizeljsko, posavsko narečje ter južnopohorsko narečje in kozjaški govor. Štajerska narečna skupina je na zemljevidu slovenskih narečij obarvana z odtenki zelene barve. To ozemlje je bilo v času najstarejše dialektizacije slovenskega jezika²⁸ v narečnem pogledu bolj ali manj enotno. Še več, približno tako kot po današnjem Štajerskem se je tedaj verjetno govorilo tudi po Gorenjskem, Dolenjskem, Notranjskem in v Prekmurju, skratka na vsej jugovzhodni polovici tedanjega slovenskega ozemlja. (Logar 1996, 392)

Kmalu so se pa tudi na štajerskem jezikovnem ozemlju začele kazati zasnove kasnejših narečij in govorov. Sčasoma se začeli pojavljati nekateri pomembni elementi jezikovnega razvoja, ki so razmeroma zgodaj razcepili prej enotno štajersko ozemlje in postali kasneje pomembni pri nastanku današnjih štajerskih narečij in govorov. (Dobrodošli v Sloveniji)

4.2 PANONSKA NAREČNA SKUPINA

Panonska narečna skupina je na karti slovenskih narečij obrvana z odtenki rumene barve. To so štiri narečja, in sicer največje prekmursko narečje, prleško narečje, haloško narečje, slovenskogoriško/goričansko narečje. (Logar 1996)

Prekmursko narečje je knjižni jezik od leta 1715, ko je izšla knjiga Franca Temlina Gyorski katekizem. Dalje se prekmursko narečje loči na goričko, ravensko in dolinsko narečje. Prekmursko narečje je pokrajinski jezik z bogato literarno uporabo. Na prekmurskem

---

²⁸ Govorimo o času 12. in 13. stoletja.

področju je bilo zelo burno dogajanje. V 20. stoletju se je dvomilo v slovenskost prekmurščine. Prekmurje je bilo še eno ozemlje, za katerega se je Slovenija morala boriti in Prekmurje je leta 1919 šest dni imelo celo svojo državo, Mursko republiko. Prekmurščina je še posebej zanimiva, ker je precej drugačna od ostalih narečij v Sloveniji. Prekmurski jezikoslovci pišejo slovarje, prevajajo knjige v prekmurščino. Danes je prekmurski knjižni jezik ohranjen v prekmurski protestantski cerkvi. (Dobrodošli v Sloveniji)

Prleško narečje se govori med Muro in Dravo oziroma meji na vzhodu na reko Muro, na jugu z državno mejo meji na Hrvaško, na severu pa meji na slovensko/goriško oziroma goričansko narečje.

Haloško narečje je dobilo ime po Halozah, ki pa meji na srednještajersko narečje. Tako na haloško narečje vplivajo štajerski vplivi. To narečno območje ni enotno in se deli še naprej.

Slovenskogoriško narečno območje je posebno po Apaškem polju, kjer so od leta 749 živeli Nemci²⁹ iz Celovške kotline. Po letu 874³⁰ je bilo samo nemško. Do 1945 so Nemci tukaj avtohtono naseljeni. Ko 1918 razpade AO, se je velika večina odselila, ostali so tisti v mešanih zakonih. Po 1945 jih izselijo. Po 1. vojni do 1930 so se naseljevali Prekmurci, ki so kupili zemljo. Posestva, ki so pripadala nemškim družinam, so bila dodeljena kolonistom iz različnih krajev Slovenije³¹, ki pa niso znali obdelovati zemlje, zato so se kmalu odselili. Po 1950 se na zapuščene posesti naselijo Prekmurci³². Na tem področju se govori prekmursko narečje, ki pa ni avtohtono, čutijo se tudi ostanki drugih narečij. Pojavljajo se interference med slovenskogoriškim narečjem in maternim jezikom (nemškim). (Dobrodošli v Sloveniji)

---

²⁹ Prvi nemško-slovenski kolonizacijski val.

³¹ Tudi Primorcem.

³² Drugi nemško-slovenski kolonizacijski val.

5 DOMINACIJA STANDARDNEGA JEZIKA NAD ŠTAJERSKIMI IN PANONSKIMI NAREČJI?

Kot smo že pisali, v 17. stoletju se je slovenski jezik izoblikoval, v 19. stoletju pa je dobil s svojimi narečji podobno sliko današnji sliki slovenskih narečij. Vzporedno z narečji sta se oblikovala tudi dva standardna jezika, in sicer osrednjeslovenski knjižni jezik s koroško knjižno različico in prekmurski z vzhodnoštajersko različico. Tako narečja kot standardni jezik so bili izpostavljeni vplivom hrvaškega in srbskega jezika ter drugih sosednjih neslovanskih narodov. V času globalizacije in mešanja kultur, je slovenski jezik ponovno izpostavljen, ko Evropska unija širi svoj uradni jezik³³. (Dapit idr. 2003, 2-3)

Izpostavili smo primer štajerskih in panonskih narečnih skupin zaradi dejstva, da se najbolj razlikujejo od standardnega jezika. Še posebej, če pogledamo prekmursko narečje, skoraj več ne slišimo istega jezika. Pa vendar štajerska in panonska narečja so del slovenskega jezikovnega prostora in so območje, iz katerega se ljudje selijo v druga narečna območja. Prekmurska industrija peša, prekmurski standard je najnižji v Sloveniji.

Kumarjeva v razpravi Vloga narečja v družbi danes in jutri (Dapit idr. 2003, 9-10) opozarja na dva procesa, ki se dogajata vzporedno. In sicer, proces globalizacije, v katerega vstopamo in v katerem je standardni jezik angleščina, ter pojavljanje narečij v vedno večji meri v umetnosti. Slednji proces se dogaja kot odpor zoper globalizacijo v jeziku in v razmišljanju, hkrati pa predstavlja moderno eksistencialno umetnost. Do tolikšne uporabe narečij v književnosti po mnenju Dapita prihaja zaradi izpraznjenosti standardnega jezika in dodatne simbolne moči narečnih besed. Narečna besedila so najpogostejša na robu države, še posebej na področju štajerskih in panonskih narečij.

Šekli govori o različnih relacijah komuniciranja, ki so prisotne sočasno in se med seboj ne izključujejo. Te različne relacije potekajo lokalno, nacionalno in globalno. Po njegovih besedah pridobi govorec lokalno identiteto skozi njegov prvi jezik, torej narečje. Standardni jezik govorceu doda nacionalno relacijo, medtem ko ga globalni jezik³⁴ vpelje v globalno komunikacijo. Komunikacija je potrebna na vseh treh ravneh in zato po mnenju Šeklija standardni jezik ne poskuša dominirati nad narečji in narečju ne grozi izumrtje. (Šekli v Dekli idr. 2003, 11) Vendar pojavljanje globalnega jezika, poleg standardnega jezika, motivira

---

³³ Le-ta je izbran zaradi lažje komunikacije. Nedvomno se lažje vsi naučijo angleškega jezika in potem iz različnih držav in kultur komunicirajo znotraj njega.

³⁴ V primeru Evropske unije angleški jezik.

tvorce besedil k uporabi narečij, bodisi pri pisanju poezije bodisi pri pisanju kulinarčnih vsebin³⁵.

Opredelili smo, da je jezik orodje, s katerim se sporazumevamo znotraj svoje jezikovne skupnosti. V primeru, da ne govorimo istega jezika kot naše okolje, nas to ločuje od drugih. V našem primeru³⁶ sta g. Sovič in g. Krajnc živel na Štajerskem ter govorila v štajerskem dialektu, g. Žerjav pa je živel na Štajerskem, ampak doma niso govorili v dialektu, temveč v standardnem jeziku. Naš primer Štajercev se precej razlikuje od intervjuvanih Prekmurcev, z izjemo dr. Balažica, ki se je rodil v Prekmurju in govori v prekmurskem dialektu. G. Koštrica je živel s starši zunaj svoje narečne skupnosti³⁷, pa vendar govori v prekmurskem dialektu. Poseben primer je g. Szabo, ki je s starši živel v Vojvodini, kjer so prebivalci govorili madžarsko. Tako je tudi njegova družina govorila v madžarskem jeziku. Dve leti po njegovem rojstvu so se preselili v Prekmurje in zdaj g. Szabo govori v prekmurskem dialektu. Kumarjeva opozarja na smisel pogovora z otroci v narečju, četudi starši v njem dolgo niso govorili. Znanje tako narečja kot standardnega jezika predstavlja prvo stopnjo k večjezičnosti, hkrati pa v narečju поблиže spoznamo kulturo v domačem okolju. (Dapit idr. 2003, 11) Po Kumarjevi je pri učenju narečja najpomembnejša vez, ki se oblikuje do govorčevih prednikov, saj se le-ta uči njihove duhovne kulture³⁸. Vendar je vzporedno z učenjem narečja potrebno učenje standardnega jezika³⁹, s katerim se sporazumevamo na nacionalni ravni. S tem se strinjajo vsi intervjuvanci⁴⁰, saj menijo, da je potrebno v standardnem jeziku govoriti zunaj območja, v katerem se določeno narečje govori, in sicer zaradi lažje komunikacije z drugimi ljudmi, še posebej na delovnih mestih, javnih in državnih institucijah.

V naših intervjujih se je izkazalo, da so udeleženci ob svoji selitvi v druge dele Slovenije ali celo v tujino ohranili svojo narečno pripadnost.⁴¹ Na delovnem mestu se vsi trudijo zaradi narave njihovega dela uporabljati standardni jezik, saj tako lažje komunicirajo⁴². Poseben primer je g. Szabo, ki je učitelj v Prekmurju in urednik neuradnega prekmurskega slovarja. Pri poučevanju otrok se mu zdi pomembno, da jim snov podaja v dialektu, zaradi pragmatike in psihologije, ki se tesno prepletata pri procesu poučevanja in razumevanja razlage. V

---

³⁵ Le-te se pogosto ustvarjajo na podeželju in se pišejo v narečju.

³⁶ Razpolagamo s podatki, ki smo jih pridobili v intervjujih, ki so priloženi diplomski nalogi.

³⁷ Živeli so v Ljubljani.

³⁸ S tem mislimo jezikovne prvine (besedišče in jezikovne strukture) ter z njimi povezane miselne in spoznanjske razsežnosti, ki zadevajo način življenja in razmišljanja govorcev nekega narečja.

³⁹ Z vso njegovo funkcionalno razvejanostjo, ki je narečja ne premorejo.

⁴⁰ Razen g. Žerjava, ki dialekta sploh ne uporablja in g. Szaba, ki zagovarja nasprotno mnenje.

⁴¹ Seveda tisti, ki so v dialektu govorili že prej.

⁴² Do tega spoznanja smo prišli v odstavku višje.

standardnem jeziku govori v razredu le takrat, ko poučuje učence, ki ne razumejo prekmurskega narečja. Da ga kot profesorja vsi učenci razumejo, tudi dr. Balažic uporablja standardni jezik. Podobno velja za ostale intervjuvance.

Izprašani ne izražajo posebnega občutka o dominaciji standardnega jezika nad narečji, saj na vprašanje, ali so zaradi svoje asimilacije v standardni jezik bolj uspeli, so vsi izrazili mnenje, da to ni posebej vplivalo na njihov profesionalni uspeh. G. Szabo pa je še enkrat poudaril, da bi asimilacija v standardni jezik v razredih osnovne šole povzročila le nepristnost v razredu in slabšo komunikacijo z učenci.

Gospod Sovič je poudaril, da nikoli ni poskušal skriti svojega narečja, uporabljal ga je včasih tudi v javnih govorih. Zato ne vidi potrebe po prilagajanju jezika glede na okolje. Vsi ostali sodelujoči podpirajo uporabo narečij znotraj družine, prijateljev ipd. Še posebej uporabo narečij pospešijo, ko se vrnejo na domačije, med stare prijatelje in znance.⁴³ Večina intervjuvancev se je strinjala, da ne smeš zanikati svojega porekla, govoriš pa tako, da te sogovorniki ali poslušalci razumejo.

Pisatelj Feri Lainšček piše o tem, kako je Prekmurje počasi prihajalo v slovensko zavest, pri čemer so pisatelji bili v veliko pomoč. Pisatelj ne dvomi v različno obravnavo različnih narečij, vendar pa meni, da samo govorjenje istega jezika ne bi spremenilo vedenja osrednje Slovenije do oddaljenih narečnih območij. Sicer govori o drugačni mentaliteti prekmurskega človeka, ki bi naj bil majhen in priden, ter meni, da primanjkuje prekmurske samopromocije, samouveljavitve in ostrina v zahtevah. Manjka torej tisto, česar kolektivni značaj Prekmurcem pač ne dopušča. (Horvat 2009, 1)

---

⁴³ V primeru, da živijo zunaj rojstnega okolja.

6 SKLEP

Slovenija je majhna evropska država, katere zavest temelji na slovenskem jeziku, ki je svojo kvaliteto pridobil z mnogimi odličnimi avtorji, pisci proze, poezije, slavisti itd. Piše se tudi v dialektih, s katerimi je slovenski jezik zelo obdarjen. Opredelili smo sedem narečnih skupin, in sicer koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjsko, dolensko, štajersko in panonsko narečno skupino.

Takšna narečna raznolikost je posledica upravno-zgodovinskih, geografskih in jezikovnih dejavnikov. Reliefna pestrost je pomemben geografski dejavnik, saj so gore preprečevale stike med posameznimi skupnostmi. Reke so združevalni dejavnik, močvirja, neprehodni gozdovi pa razločevalni dejavnik. Upravno-zgodovinski dejavniki se očitno vidijo v narečjih. Tak primer so fare in prafare, ki so združevale ljudi. Fare med seboj so govorile vse bolj različno. Ne smemo pa pozabiti smeri selitev, ki se še danes dogajajo.

Pojem jezik razumemo širše kot sistem znakov, ki se jih uporablja v komunikaciji na katerikoli stopnji. Ožji pomen jezika smo opredelili kot sposobnost človeškega govora. Jezik je orodje medsebojne komunikacije, je orodje prenašanja vednosti iz generacije v generacijo, hkrati pa prenašanje vednosti iz človeka na človeka.

Ne moremo mimo neposredne povezave med jezikom in politiko. Vsako jezikovno vprašanje je politično vprašanje in vsak političen boj vsebuje tudi jezikovne boje. V politiki pa vedno nastopajo tudi takšni, ki niso večji jezikovnih prvin, pa vendar nastopajo - so v ozadju političnega dogajanja, v ospredju pa so lutke.

Narečje postane standardni jezik tako, da gre skozi faze selekcije, deskripcije, kodifikacije, elaboracije, implementacije in akceptualizacije ter evalvacije. Narečje se skozi te faze razvija, dopolnjuje, da dobi zgled večvrednosti. Skozi pregled zgodovine smo videli, da so sužnji vedno govorili drugače od gospodarjev. Ker jezik tako kot združuje, tudi ločuje, je poudarjanje razlik med družbenimi lestvicami zelo pomembno, tudi tako pomembno, da se razlike delajo umetno.

Razmerje v izobraževanju med razredi, kot smo ga opisovali, je veljalo za čas buržoazije. Danes je šolanje brezplačno, študentsko delo je omogočeno, tako da je večini znanja željnim izobraževanje omogočeno. Se pa nam ob poplavi sprememb, ki se zgodijo ob vsakem

mandatu nove vlade, zastavlja vprašanje, kako bo z izobraževanjem v prihodnje. Če bi šolnine bilo potrebno plačati, bi le elita družbe lahko študirala, živela zunaj svojega kraja itd. Sicer bi se s tem dosegel upad prevelikega števila diplomirancev in rast delavcev. Vendar: ali je prav, da se lahko izobražujejo le tisti, ki premorejo finančno plat; ali je prav, da se izobražujejo tisti, ki premorejo intelektualno plat?

Ko smo govorili o literaturi, s tem nismo mislili nekega določenega jezika. V literaturi se piše v jeziku, katerega razume in piše elita. Elita določa standardni jezik, lahko bi tudi rekli vladajoč jezik. In glede na to, da smo pisali, da se standardnega jezika uči znotraj ideoloških aparatov države, lahko povežemo, da je literatura produkt standardnega jezika, hkrati pa producira ideološko obliko, ki širi tudi jezik kot ideološko obliko.

S tem smo potrdili delovno hipotezo, da je narečje jezik nižjega razreda, standardni jezik pa jezik elite. Ker ima jezik ideološko obliko, ne moremo mimo razrednega boja, ki nastaja med nižjim in vladajočim razredom. Tako smo predpostavljali, da je narečje jezik nižjega, izkoriščenega razreda, standardni jezik pa jezik elite. Jezikovna vprašanja so vedno politična in se njihovi povezavi ne moremo izogniti.

Kot sta pisala Balibarjeva in Macherey, je skupni jezik kot standardni jezik, ki je povezan s politično obliko, univerzalistično obliko »buržoazne demokracije«, rezultat posebnih zgodovinskih razrednih bojev. Tako lahko razmerje med narečjem in standardnim jezikom označimo kot razredni boj oziroma govorimo o dominaciji standardnega jezika nad narečjem.

Stalina smo v naši diplomski nalogi povzemali kot bolj radikalnega, in ta govori o: na eni strani o nastajanju standardnih jezikov iz narečij, na drugi strani pa govori za ostala narečja, da izgubijo svojo samobitnost, se v te jezike iztekajo in v njih izginjajo.

Dolenjsko narečje v Sloveniji je tisto narečje, ki je bilo izbrano za osnovo standardnemu jeziku. Štajerski in panonski dialekti se od standardnega jezika najbolj razlikujejo, zato smo si na začetku zastavili hipotezo, da je njihov obstoj v prihodnosti ogrožen oziroma, če povemo nekoliko bolj radikalno, trdimo, da štajerskim in panonskim dialektom grozi izumrtje.

Po študiju literature te teze ne moremo v celoti potrditi. Sicer je res, da se zaradi nenehnih migracij znotraj države in zunaj nje, narečja spreminjajo⁴⁴. Poleg tega se štajerska in panonska

---

⁴⁴ Najpogostejši vzrok selitve je t.i. beg možganov, saj se izobraženi selijo iz manj perspektivnih območij na bolj perspektivna.

narečja toliko razlikujejo od standardnega jezika⁴⁵, da se narečno govoreči iz teh delov države zelo trudijo govoriti v drugim razumljivem jeziku. Posamezniki, ki delujejo in živijo zunaj svojega rojstnega območja, bi morali svoje potomce zavestno učiti narečij, saj je to eden izmed treh nivojev komunikacije, ki so pomembni za posameznikovo življenje v okolju. Ravno zaradi teh treh nivojev⁴⁶ narečja niso ogrožena s strani standardnega jezika. 'Grožnja' globalnega jezika celo motivira pisce in uporabnike narečij, da pišejo in govorijo več v svojem narečju. Pri tem početju, so Prekmurci s svojimi narečji še posebej zavedni ter svoje narečje ohranjajo kot standardni jezik tega narečnega območja. Vzpodbujanje uporabe narečij je zelo pomembno, saj le njegova uporaba širi ljudsko izročilo nekega narečnega območja in družinske duhovne zavesti.

Štajerska in panonska narečja se govorijo v delu Slovenije, ki je nekoliko izolirana iz osrednjih državnih institucij in odločevalnih teles. Zaradi tega ne slišimo štajerskih in panonskih narečij znotraj teh institucij. Tisti, ki govorijo v štajerskih ali panonskih narečjih, se poskušajo asimilirati. Vendar to ne pomeni, da štajerska in panonska narečja izgubljajo na moči, zdi se celo, da se njihova uporaba v medijih⁴⁷ in v literaturi vse pogosteje uporablja. A kljub temu se spreminjanju narečij v globaliziranem svetu ne moremo izogniti, saj ljudje potujejo hitreje, s sabo pa nosijo svoj jezik in svojo kulturo.

---

⁴⁵ Še posebej prekmursko narečje.

⁴⁶ Narečje, nacionalni/standardni jezik in globalni jezik.

⁴⁷ Večina zabavnih oddaj vodi 'smešen' lik, ki s svojim narečjem zabava ljudi.

7 LITERATURA

Althusser, Louis. 1980. Ideologija in ideološki aparati države. V *Ideologija in estetski učinek*, ur. Zoja Skušek-Močnik, 35-99. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bahtin, Mihail M. in Valentin N. Vološinov. 2005. Marksizem in filozofija jezika. Osnovni problemi sociološke metode v znanosti o jeziku. V *Marksizem in jezikoslovje*, ur. Lev Centrih, 21-76. Ljubljana: Društvo za sodobno družbenopolitično polemiko – Agregat.

Balažic, Jože. 2009. Intervju z avtorjem. Elektronska pošta, 15. avgust.

Balažic Milan. 2008a. *Predavanja Teorije diskurza*. Predavanje na FDV. 7. oktober. 2008

--- 2008b. *Predavanja Teorije diskurza*. Predavanje na FDV. 14. oktober. 2008

--- 2008c. *Predavanja Teorije diskurza*. Predavanje na FDV. 21. oktober. 2008.

Balibar, Etienne in Pierre Macherey. 1980. O literaturi kot ideološki obliki, nekaj marksističnih hipotez. V *Ideologija in estetski učinek*, ur. Zoja Skušek-Močnik, 237-267. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez, Petra Roter in Monika Kalin Golob, ur. 2008. *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomska dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Dobrodošli v Sloveniji. Dostopno prek: <http://www.welcome-to-slovenia.com/index> (30. avgust 2009).

Dapit, Roberto, Živa Gruden, Marija Sivec, Matej Šekli in Danila Žuljan Kumar. 2003. Vloga narečij v družbi danes in jutri. V *Primorska srečanja*, Danila Žuljan Kumar, 2-11. Nova Gorica/Koper/Idrija: Društvo sociologov in politologov severnoprimerjskih občin.

Ferretter, Luke. 2006. *Louis Althusser*. London/New York: Routledge.

Horvat, Marjan. 2009. *Feri Lainšček, pisatelj in pesnik*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tednik/200929> (20. avgust 2009).

Južnič, Stane. 1983. *Lingvistična antropologija*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum v Ljubljani.

Kenda, Karmen Jež. 2006. Slovenska dialektologija v drugi polovici 20. stoletja. V *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, ur. Mihaela Kotnik in Vera Smole, 22-30. Maribor: Slavistično društvo.

Kirn, Gal. 2005. Kaj lahko marksizmi uvedejo v proučevanje jezika? V *Marksizmi in jezikoslovje*, ur. Lev Centrih, 7-11. Ljubljana: Društvo za sodobno družbenopolitično polemiko – Agregat.

Koštrica, Primož. 2009. Intervju z avtorjem. Elektronska pošta, 20. avgust.

Krajnc, Darko. 2009. Intervju z avtorjem. Elektronska pošta, 10. avgust.

Križman, Mirko. 1989. *Jezik kot socialni in nacionalni pojav: Primerjalno z jezikovnimi odnosi v Radgonskem kotu*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Lainšček, Feri. 2007. *Nigdar nèboš znala : moje prekmurske verzuške pa kejpi*. Murska sobota: Franc-Franc: Društvo za humanistična vprašanja Argo: Zveza Slovencev na Madžarskem.

Logar, Tine. 1993. *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Kartografski oddelek Geodetskega zavoda Slovenije.

Logar, Tine. 1996. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Luckmann, Thomas. 2007. *Družba, komunikacija, smisel, transcendenca*. Ljubljana: Študentska založba.

Močnik, Rastko. 1983. *Raziskave za sociologijo književnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Močnik, Rastko. 1999. *3 teorije: ideologija, nacija, institucija*. Ljubljana: Založba /*cf.

Salecl, Renata. 1993. *Zakaj ubogamo oblast?* Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Saussure, Ferdinand de. 1997. *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij.

Slovenia, Slovenian official language - Slovenian dialects. Dostopno prek: http://www2.arnes.si/~gljsentvid10/oseb_stran/slovenska_narecja_v1.html#slo (15. avgust 2009).

Sovič, Boris. 2009. Intervju z avtorjem. Elektronska pošta, 18. avgust.

Stalin, V. Josip. Marksizem in vprašanja jezikoslovja. V *Marksizmi in jezikoslovje*, Lev Centrih, 85-118. Ljubljana: Društvo za sodobno družbenopolitično polemiko – Agregat.

Szabo, Atilla. 2009. Intervju z avtorjem. Elektronska pošta, 22. avgust.

Williams, Raymond. Marksizem in književnost. V *Marksizmi in jezikoslovje*, Lev Centrih, 119-142. Ljubljana: Društvo za sodobno družbenopolitično polemiko – Agregat.

Žerjav, Radovan. 2009. Intervju z avtorjem. Elektronska pošta, 12. avgust.

8 PRILOGE

INTERVJU A (Jože Balažic, dr. med.)

Kje ste se rodili in v kakšnem dialektu ste govorili doma?

→ Rojen 20.2.1954 v Renkovcih, pošta Turnišče. Doma smo govorili v prekmurščini (Dolinsko)

Kam in kdaj ste se preselili? Kje živite zdaj?

→ 1969 sem se preselil v Maribor in 1973 v Ljubljano, kjer bivam še sedaj.

Ali zaradi vašega delovnega mesta (tudi preteklih delovnih mest) govorite v standardnem jeziku? Zakaj?

→ Na delovnem mestu rednega profesorja na Medicinski fakulteti govorim književni jezik zaradi narave dela (predavanja za študente, komunikacija s policijo, sodišči, ostalimi).

Imate občutek, da vam je asimilacija v standarni jezik pomagala pri profesionalnem uspehu?

→ Ni rečeno. Vendar glede na odgovor na prejšnje vprašanje drugače ne more biti.

Kdaj se vam zdi uporaba dialektov upravičena?

→ V pogovoru med znanci, prijatelji, v krogu družine in kadar se nahajam v Prekmurju.

INTERVJU B (Boris Sovič, veleposlanik v Tel Avivu)

Kje ste se rodili in v kakšnem dialektu ste govorili doma?

→ Rodil sem se v Mariboru. Oče Janez je bil rojen v Mislinji pri Slovenj Gradcu, mama Zofija pa v Lastomercih pri Gornji Radgoni. Po Franu Ramovšu bi bil mamin rojstni kraj uvrščen v območje prleškega narečja, očetov pa v območje koroškega narečja. No, doma smo seveda uporabljali mariborski pogovorni jezik, kot se govori v mestu na levem bregu.

Kam in kdaj ste se preselili? Kje živite zdaj?

→ V principu sem ves čas živel v Mariboru, tam imam stalno bivališče. Vmes sem imel pet let začasno bivališče v Ljubljani, sedaj pa že tretje leto v Herzliyi.

Ali zaradi vašega delovnega mesta (tudi preteklih delovnih mest) govorite v standardnem jeziku? Zakaj?

→ V zadnjih dvajsetih letih sem delal na različnih področjih, in sicer kot podpredsednik skupščine občine, državni sekretar za energetiko, poslanec, župan in sedaj kot veleposlanik. V principu sem se vedno osredotočal na knjižni jezik, nikdar pa nisem skrival svojih korenin.

Imate občutek, da vam je asimilacija v standardni jezik pomagala pri profesionalnem uspehu?

→ Menim, da za profesionalni uspeh na področjih, kjer sem deloval, ni toliko pomembno v katerem narečju govoriš, ampak kaj poveš, kako to argumentiraš in koliko se tega držiš.

Kdaj se vam zdi uporaba dialektov upravičena?

→ Med slovanskimi jeziki ima slovenščina največ narečij. Bogastvo narečij je pomemben del slovenske dediščine in naše zavesti. Prav je, da to spoštujemo. In ne smemo pozabiti, da so bila razvojno gledano narečja pred knjižnim jezikom, kot če se smem matematično izraziti, njihovo interpolacija.

V principu ni trenutka, ko bi bila uporaba narečja neupravičena, je pa pri izboru govora primerno upoštevati kontekst in komu je namenjen. Opazno je, da nekateri svoj govor prilagajajo okolju. V vsakdanu so bližje narečju, kadar pa nagovarjajo širšo skupnost, pa bližje knjižnemu jeziku.

Moja izkušnja je drugačna. Govora običajno nisem spreminjal, neglede na to, ali je šlo za pogovor na ulici, nagovor krajanov v krajevni skupnosti, poslancev v Državnem zboru, udeležencev strokovnega posveta ali ko sem dajal izjave za medije.

INTERVJU C (Radovan Žerjav, predsednik SLS, poslanec, bivši minister za promet RS)

Kje ste se rodili in v kakšnem dialektu ste govorili doma?

→ Rodil sem se v Mariboru. Doma s starši nikoli nismo govorili v dialektu.

Kam in kdaj ste se preselili? Kje živite zdaj?

→ Najprej smo dve leti bivali v Mariboru, nato smo se preselili v Lendavo. Sedaj že peto leto živim v Krogu v neposredni bližini Murske Sobote.

Ali zaradi vašega delovnega mesta (tudi preteklih delovnih mest) govorite v standardnem jeziku? Zakaj?

→ Ne zaradi delovnega mesta. Tako sem se navadil. Menim, da je potrebno v javnem življenju uporabljati slovenski jezik in ne dialekte.

Imate občutek, da vam je asimilacija v standardni jezik pomagala pri profesionalnem uspehu?

→ Ne, sploh ne...

Kdaj se vam zdi uporaba dialektov upravičena?

→ Doma, s prijatelji, v družbi...

INTERJU Č (Darko Krajnc, predsednik SMS)

Kje ste se rodili in v katerem dialektu ste govorili doma?

→ Maribor, štajerski dialekt (slovenjegoriški)

Kam in kdaj ste se preselili? Kje živite zdaj?

→ Ljubljana (1996...), Lendava (2006...)

Ali zaradi vašega delovnega mesta (tudi preteklih delovnih mest) govorite v standardnem jeziku? Zakaj?

→ Da, vendar dialekta ne skrivam. Ukvarjam se s politiko in je v javnosti treba govoriti vsem razumljivo.

Imate občutek, da vam je asimilacija v standardni jezik pomagala pri profesionalnem uspehu?

→ Se še nisem povsem asimiliral.

Kdaj se vam zdi uporaba dialektov upravičena?

→ V krogu ljudi z enakim dialektom. Tudi na splošno je v redu, če ne skrivaš svojega izvora. Pretiravanje pa mi ni všeč.

INTERVJU D (Primož Koštrica)

Kje ste se rodili in v kakšnem dialektu ste govorili doma?

→ Rodil sem se sicer v Ljubljani, vendar sta oba starša Prekmurca, zato smo doma vseskozi govorili v dialektu.

Kam in kdaj ste se preselili? Kje živite zdaj?

→ Vseskozi smo živeli v Ljubljani (trenutno živim v Idriji), smo pa veliko hodili k starim staršem. Prav zaradi tega sem ohranil dialekt. V Prekmurju govorim v dialektu, v Ljubljani pa "knjižni jezik", doma pa v prekmurščini.

Ali zaradi vašega delovnega mesta (tudi preteklih delovnih mest) govorite v standardnem jeziku? Zakaj?

→ Zaradi narave dela govorim v standardnem jeziku.

Imate občutek, da vam je asimilacija v standardni jezik pomagala pri profesionalnem uspehu?

→ Nikoli nisem imel tega občutka.

Kdaj se vam zdi uporaba dialektov upravičena?

→ V domačem okolju. V javnih in državnih institucijah pa ne.

INTERVJU E (Atila Szabo, urednik neuradnega prekmurskega slovarja)

Kje ste se rodili in v katerem dialektu ste govorili doma?

→ Rodil sem se v Senti, v Vojvodini. Doma govorimo v madžarskem dialektu, ki je značilen za vojvodinske Madžare.

Kam in kdaj ste se preselili? Kje živite zdaj?

→ Leta 1980, 2 leti po mojem rojstvu, smo se preselili v M. Soboto, kjer še vedno živim.

Ali zaradi vašega delovnega mesta (tudi preteklih delovnih mest) govorite v standardnem jeziku? Zakaj?

→ Zaposlen sem v šolstvu nekje 7 let. Knjižne slovenščine nikoli ne uporabljam, razen če je v razredu učenec iz drugega govornega okolja, npr. iz Štajerske ali Prlekije. To se je zgodilo enkrat v enem razredu, v katerem sem uporabil knjižno slovenščino, predvsem pri razlagah snovi. Imel sem tudi primer, ko je bil v razredu učenec iz Prlekije, ki je gladko govoril in razumel »prekmurščino«, zato sem nadaljeval z dialektom. Na začetku leta vedno preverim govorno situacijo v vsakem razredu. Razlog za uporabo dialekta se mi zdi bolj smiseln iz več razlogov, predvsem iz vidika pragmatike (Ockhamova britev eliminira odvečnost knjižne slovenščine) in psihologije (pristnost, bližina in domačnost odnosa med učiteljem in učenci), ki se tesno prepletata pri procesu poučevanja in razumevanja razlage. Nisem niti pristaš formalizmov in umetnih formalnih drž učitelja. Sem pragmatik in utilitarist, zato tudi menim, da ni popolnoma nobene razlike v govorni vsebini ali kvaliteti izražanja med dialektom in »knjižnim« jezikom. Cilj pouka je podati čim več razumljivo razloženega znanja, učencu pa osvojiti čim več znanja na čim lažji način. Z dialektom se to seveda še kako da izvesti. Sicer pa, kot vemo, je kontekst nastanka »knjižnih« jezikov vedno bil arbitraren glede na politično in kulturno moč (največje) dialektalne pokrajine neke države, cilj takega umetnega jezika pa je bil doseči pangeografsko, naddržavno (spo)razumevanje. V razredu ni potrebe po naddržavnem sporazumevanju, saj so vsi govorci istega jezika oz. dialekta. Izjema se seveda naredi v zgoraj omenjenem primeru.

Imate občutek, da vam je asimilacija v standardni jezik pomagala pri profesionalnem uspehu?

→ Če prav razumem, me sprašujete, če sem bolj uspešen pri delu zaradi tega, ker uporabljam pri delu tak knjižni jezik, ki vsebuje asimilirano obliko dialekta v ta knjižni jezik? Imam občutek, da otroci učitelje, ki na silo poskušajo govoriti v knjižnem jeziku, ne jemljejo tako resno. Opažal sem reakcije nasmihanja in nepristnosti, celo medosebno oddaljenost. To komponento sem že izpostavil, kajti pri pouku ne sme manjkati pristnost, neka sprejemljiva bližina in domačnost. Treba je namreč, po mojem mnenju, pripraviti ustrezno atmosfero, da bosta transfer in recepcija znanja čim boljša.

Kdaj se vam zdi uporaba dialektov upravičena?

→ Vedno, razen ko gre v razredu za učenca, ki ni doma v pokrajini, kjer se naš dialekt govori. (glej odgovor pri 3. vprašanju).